

Albert Camus'nün *Caligula*'sında Yaşam Ölüm Diyalektiği

Ümran Türkyılmaz

Biz varken ölüm yoktur ve ölüm varken biz yokuz

Epikuros

Özet

İnsan yaşamının trajik olgusu olan ölüm, varolmanın zorunlu bir koşuludur. Ölümün varoluşsal gerçekliği, insana geçici ve kısa olan varlığını hatırlatmaktadır. Albert Camus, yapıtlarında bir yandan yaşamın anlamsızlığını vurgularken diğer yandan ölüme karşı başkaldırıcı işlemiştir. Yaşam sevgisi ve ölüm bilinci arasındaki çatışma sonucu uyumsuzluk duygusuyla karşı karşıya gelen Roma İmparatoru, ölümsüzlük arayışına girmiştir. Sevgilisi ve kız kardeşi Drusilla'nın ani ölümü Caligula'yı harekete geçirmiş, ölümü ve onu içinde barındıran bu dünyayı reddederek insanların ölmeyecekleri fizikötesi bir dünyayı arzulamıştır. Ölüme karşı tavır alan Caligula, yüce bir amaç olan yaşamak uğruna tüm gücüyle savaşım vermiştir. Yaşam oldukça ölümün de her an olacağını bilen Caligula, yaşamı ölüme üstün tutmuştur.

Summary

The death which is a tragic fact of human life is the condition of existence. Existential truth of death reminds the human an existence which is short and transitory. On one hand, Albert Camus had talked about that life which was meaningless and on the other hand he portrayed the rebellion against death in his works. Emperor of Rome, who had come face to face with a lack of harmony because of the conflict of passion far living between conscious of death, looked for

immortality. Drusilla's sudden death, who was Caligula's sister and lover, had been the reason of Caligula's rejection of death and world in which includes death and had desired a metaphysical world where humans never dies. Caligula who had fought with death in the name of the life and waged war against struggle to fight with the sublime aim of life. As long as life goes on, death will exist, too. According to Caligula knowing this reality, life is superior to death.

Yaşamın diyalektiğinde varoluşun özünü oluşturan ölüm, varoluş kaygısı ve yok olma korkusu ile kendini göstermektedir. Sonlu varoluşumuzla birlikte duyumsadığımız ölüm, yaşamın temel dinamiği ve insanoglunun değişmeyen tek alinyazısı olarak yazarların önde gelen izleklerinden birini oluşturur. Ancak Albert Camus, ölüm düşüncesi ile yoğunlaşan yazarların önünde gelenlerdendir. Yaşama anlam ve ivme kazandıran ölümü varoluşsal bir olay olarak analiz eden Camus, varoluş-ölüm diyalektiğini yapıtlarında yoğun bir şekilde işlemiştir. Ona göre yaşam bir yok oluş yolculuğudur'. Bu yolculuğun son aşamasını oluşturan ölüm ise insanda uyumsuzluk duygusunu uyandıran, bununla birlikte yaşamı sorgulamaya yönelten ve bu sorgulamadan anlamsızlığın trajik bilincini ortaya çıkararak insanı yaşama karşı başkaldırmaya götüren önemli bir olgudur.

Albert Camus, yapıtlarında bir yandan yaşamın ölümle sonuçlanan anlamsızlığını vurgularken diğer yandan ölüme karşı başkaldırmayı ve yaşamı yüceltmeyi amaçlamıştır. Roger Quilliot, Camus'nün ölüm izleği üzerinde yoğunlaşarak yaşamı yüceltmesinin nedenini, 1936 ile 1938 yıllarında sağlığı ile ilgili büyük sorunlar yaşamış olmasına ve bu ürkütücü sağlık deneyimlerinden sonra Camus'nün yaşama aşkını ve tutkusunu farketmiş olmasına bağlar².

Camus'nün ölüme duyduğu bu ilginin kaynağını kendi yaşamında bulmak ve onu sık sık tehdit eden ölümün soğuk yüzüyle karşı karşıya gelmesine neden olan tüberküloz hastalığına bağlamak göz ardı edilemeyecek bir olasılıktır. Camus'nün yaşamı, o dönemde genellikle tedavisi olanaklı olmayan tüberküloz hastalığının neden olduğu korkunun baskısı altında geçmiş ve hastalığın krizleri Camus'de varoluşsal deneyimi zenginleştirmiştir.

"Ölümlle ilgili bu sürekli tedirginliğin Camus'nun yaşamına ne zaman girdiğini bilmiyoruz. Ancak onun ölümünün gençliğinin ilerleyen döneminde nasıl üzerinde sallandığını somut olasılıklarla bilmekteyiz, çünkü bu

¹ M. Mukadder Yakupoğlu, *Varoluş Ahlak ve Ölüm*, Mor Yayınları, Ankara, 2001, s.74.

² Roger Quilliot, *Albert Camus, Théâtre, Recits, Nouvelles*, Bibliotheque de la Pleiade, Editions Gallimard, 1962, s.1733

Albert Camus'nun Caligula'sında Yaşam Ölüm Diyalektiği

*dönemde yakalanmış olduğu tüberküloz hastalığının ilk krizleri ile karşı karşıya bulunmaktadır. Gençlik yıllarında hissettiği ölüm düşüncesi, hiç kuşku yok ki, saçmalık duygusunun özündeki keder ve karışık olarak yaşama olan tutkusunu arttıracaktır*⁶.

Sanat yaşamını ölüm izleği üzerine temellendiren Albert Camus, yapıtlarında tüm gücüyle bu korkuyu yok edebilme çabasını anlatmış ve varoluşun anlamını insanın sonlu bir varlık olduğu olgusunda yani ölümden aramıştır. Camus'ye göre, yaşamın ölümlü sonuçlanan dramıyla baş edebilmek ve varoluşun derinliğine ulaşabilmek için savaşımlar vermek gerekmektedir. Nitekim sonlu bir varlık olduğunun bilinciyle acılar içinde kıvrılan Camus'nun kahramanları da ölüme karşı başkaldırmaktadırlar. *"Bu savaşımlar ölümlü yenme ya da onun verdiği korku ve nefrete egemen olabilmek arzusunun kaynağıdır"*⁴.

Camus, ölüm izleğini insan yaşamının anlamsız olduğuna ilişkin düşüncesine paralel olarak geliştirmiştir. Nitekim ona göre yaşam ve ölümlü zorunlu diyalektiği, insan yaşamını anlamsız kılmakta ve endişe yaratmaktadır. Tüm benliğini ölüme karşı duyduğu nefret ve korku duygularını Camus insanı, birdenbire başlayan ve aniden bitiren yaşamın kaotik görünümüyle karşı karşıya gelerek kaçınılmaz bir şekilde çıkmaza doğru sürüklendiğini hissetmektedir. Camus'nun *Caligula'sında* ölüm, insanı her zaman tehdit eden trajik ve değişmeyen bir alınyazıdır. Camus, tarihsel bir kişilik olan Roma İmparatorunun portresini çizerken gerçek yaşam öyküsünden esinlenmiştir. Latin tarihçi Suetone, *Oniki Sezar'ın Yaşamı'nda*. (La vie des douze Césars) Drusilla'nın ölümüyle çılgına dönen Caligula'nın tutumunu şöyle ifade etmektedir:

*"Drusilla'nın ölümüyle bütün mahkemeleri kapatan Caligula, acısına dayanamayıp aniden Roma'dan kaçtı ve Syracuse'ya gitti. Sonra saç sakalı karışmış bir durumda geri geldi. Bu değişiklikten sonra bir süre gülmenin, ailece yemek yemenin ve yıkanmanın cezası ölüm oldu. Tebaası ve askerleri ile konuşurken hep 'Tanrıça Drusilla' üzerine ant içti"*⁶.

Ölümlü olduğunu bilmesine karşın Caligula'nın ölümsüzlük arayışı, yalnızca kendisinin değil, aynı zamanda kendisi ile simgeleşen insanlığın da bir paradoksu olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu nedenle ölümsüzlüğe ulaşma çabası insanın varoluşuna ilişkindir, çünkü insanoğlu ölümlü yazgılı

³ Braun Lev, Brain Master, *Düşüşün Tanıklığı*, Çev. İbrahim Şener, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000, s.28.

⁴ Claude Treil, *L'indifférence dans l'oeuvre d'Albert Camus*, Ed. Cosmos, Quebec, 1971, s.82.

⁵ Suetone *La vie des douze Césars*, Gallimard, Paris, 1935, s.212.

olduğunun farkında olan ve bunun üzerine bilinç geliştirebilen tek varlıktır. Camus'nün de vurgulamış olduğu gibi yaşamın dinamiğini oluşturan ölüm, Caligula'da uyumsuzluk bilincinin gelişmesine neden olmuştur. Roma İmparatorunu harekete geçiren ölüm kaygısı, yaşamın sürekliliğinin elde edilebilmesi için yol gösterici bir öğe olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece yaşam arzusuyla dolu olan insanın yitimli bir varlık olduğunu bilmesi ve ölüm bilincine sahip olması Caligula'yı uyumsuzluk duygusuyla karşı karşıya getirmiştir. Camus, bu uyumsuzluğu oyununda keskin bir şekilde dile getirmiş ve insanın temel varoluş sorunlarına değinerek Caligula'yı uyumsuzluk olgusu ile özdeşleştirmiştir. Varoluşun özünü içeren ve yaşamın diyalektiğinin temel öğesi olan ölüm, Roma İmparatorunun uyumsuzluğu keşfedişinde diyalektik olarak şu şekilde betimlenmiştir:

Olumlu Caligula-Drusilla'nın beklenmedik ölümü-Olumsuz Caligula.

Yaşamın karşıtı olan ölüm, Caligula'yı yaşamın anlamı üzerinde sorgulamaya yöneltmiştir. Öleceğini bilen insan nasıl mutlu olur? sorusunun yanıtı kalması sonucunda uyumsuzluk bilincine ulaşan Caligula, Drusilla'nın ölümü üzerine mutlu olmadığını anlamıştır. Bu ayrım Caligula'nın uyumsuzluk üzerine bir bilinç geliştirmesi açısından şöyle yorumlanabilir:

Bilinçsiz Caligula-Uyumsuz Caligula-Bilinçli Caligula.

Bu karşıtların diyalektik birlikteliğinden ortaya çıkan sentez, insanın her an için ölümsüzlüğü aradığını ifade etmektedir. Camus, Caligula'nın uyumsuzluk bilincine ulaşmadan önce uyumlu bir kişi olduğunu söylemektedir. Ancak hem sevgilisi ve hem de kızkardeşi olan Drusilla'nın ani ölümü, birdenbire hiçlikle karşılaşmanın vermiş olduğu korkuyla yaşamı parçalanan Caligula'da uyumsuzluk bilincini uyandırmış ve bu bilinç dönüşümü onu olumsuzlaştırmıştır. Drusilla'nın ölümü, Caligula'nın trajik deneyimini hızlandıran bir etken olmuştur. Böylelikle yaşam-ölüm diyalektiği olarak yaşamı yeniden sorgulama zorunluluğunu duyumsamış olan Caligula'daki ölüm bilinci, onun yaşamının tüm akışını etkilemiştir. Hiçlik duygusuyla birlikte ivme kazanan ölüm korkusunun yarattığı anlamsızlık, Caligula'da yeni değerlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu aynı zamanda Caligula'nın uyumsuzluk bilinci geliştirmesi anlamına da gelmektedir. Drusilla'nın ölümünün Caligula'nın üzerinde yarattığı bunalım ile Camus, yitimli, geçici ve ölüme yazgılı bir varlık olan insanın yaşamının ne kadar ürkütücü olduğunu vurgulamaktadır. Bu vurgunun arka planını ise "insanlar ölüyor ve onlar mutlu değildir" düşüncesi şekillendirmektedir:

"-Helicon: Öyleyse şu gerçek dediğin nedir, Caius?"

-Caligula: İnsanlar ölür ve onlar mutlu değildir.⁶

Hiçliğe doğru gidişe paralel olarak yalnızlığa sürüklenmiş ve yaşamın anlamsızlaştığını duyumsamış olan genç imparator, ölüme karşı savaşımında bütün erkini kullanmıştır. Bunun için ölümü ve onu içinde barındıran dünyayı olumsuzlayarak ölüm olgusundan kaçabilmeyi düşlemiştir. Bu düşünceden hareket ederek dünyayı katlanılmaz bulan Caligula, içinde yaşadığı anlamsızlığı insanların hiçbir zaman ölmeyecekleri başka bir dünya yaratarak aşmak istemiştir. Camus, Caligula aracılığıyla bize sunduğu yaşam-ölüm diyalektiğinde ölümü yaşamın bir gölge oyunu olarak yansıtır. Buna göre Caligula, ölümsüzlüğü simgeleyen Ay'ı elde edebilirse mutluluğa ulaşabilecek ve içinde bulunduğu yalnızlığı yok ederek uyumsuzluğu da yenecektir.

"-Caligula: Sadece olanaksız bir gereksinimi içimde duydum.

Olaylar hoşnut edici görünmüyor. (...) Böyle bir dünyaya katlanılamaz. Ay'a, mutluluğa ya da ölümsüzlüğe, belki çılgın olan ama bu dünyadan olmayan bir şeye -gereksinme duyuyorum⁷.

Görüldüğü üzere Roma'nın tek egemeni, ölümsüzlüğü arzulamaktadır. Tıpkı ölümsüzlüğü dünyadaki her türlü hazza tercih etmeye hazır olan Gilgamiş veya Tanrılar tarafından bir kayayı dağın doruğuna çıkartmakla cezalandırılan Sisifos gibi. Ölümü Tanrıların insanlara verdiği bir ceza gibi gören ancak ölümü yenebildiği ölçüde ölümlülükten kurtulabileceğini düşünen Caligula, kendisini Tanrılarla özdeşleştirmiştir. Tanrılar nasıl güçlerini kullanarak insanları cezalandırıyorsa, o da erkini halkı üzerinde kullanmış ve kendisini Tanrıların yerine koyarak tıpkı onlar gibi rastlantısal ölümler yağdırmıştır. Özgürlükleri kısıtlayan yasaları yürürlükten kaldırarak düzenlemeler yapan Caligula, toplumsal yaşamın törelerine ve doğaya aykırı davranışlarda bulunmaktan hiç çekinmemiştir. Caligula, insanların ölüme yazgılı olduğunu, bunun erken ya da geç gerçekleşmesinin önemli olmadığını belirterek korkunç cinayetlerine dayanaklar oluşturmaktadır. Bütün insanların öleceğini ancak bu olayın sadece bir zaman sorunsalı olduğunu düşünmektedir. Böylelikle oyunda cinayetlerini acımasızca gerçekleştiren ve giderek sıkılaştıran Caligula'nın birdenbire kötülükler ve zulme başlayarak bir canavara dönüştüğü görülmektedir. *"Caligula felsefesini cesetlere dönüştürür. Bir zamanlar haksever bir kişi olmak istemiştir. Umarsız bir dünyada katışıksız biçimde kötü olma yürekliliğini bulur sonunda. Yurttaşlara acımadan eziyet eder. (...) Ama cinayetleri ve*

⁶ Albert Camus, *Caligula*, Çev. Abdullah Rıza Ergüven, Berfin Yayınları, İstanbul, 1993, s. 6.

⁷ Camus.a.g.e., s.13.

acımasızca aklına geleni yapması giderek sıklaştıkça, iğrençledir, bir canavar olur”⁸.

Caligula'daki bu değişimin nedeni nedir? Camus, Roma İmparatoruna bütün bu akıl almaz cinayetleri işleterek neye dikkatimizi çekmek istemiştir? Bu duruma Caligula'nın düşüncelerinin arka planını oluşturan yaşantısından yola çıkarak yanıt verilebilir. Genç İmparatoru sevdiği insanın ölümünü gözlemlemesi olgusu harekete geçirmiştir. Drusilla'nın ölümü sonucunda hiçlikle karşılaşmış ve kendisini anlamdan yoksun bir dünyada bulmuş olan Caligula, diğer insanların yaşamına son vererek tıpkı Dostoyevski'nin Kirilov'unun kendini öldürerek insanları özgürleştirme gibi kendi özgürlüğünü başkalarının ölümünde bulmuştur. Böylelikle hem özgürlüğünü başkalarının ölümüyle temellendirmekte hem de yalnızlığını başkalarını öldürerek aşmaya çalışmaktadır:

”-Caligula: Öldürmediğim zaman kendimi yalnız buluyorum. Evreni kaplamaya, can sıkıntısını gidermeye canlılar yetmiyor. Tümünüz ötede oldunuz mu, bana bakmadığım ölçüsüz bir boşluğu duyuruyorsunuz. Ancak ölümlerimin arasında iyiyim”⁹.

Caligula, halkına dünyanın düzeninin ne olduğunu anlatma görevini üstlenmektedir. Ölüm kaygısıyla yaşayan ve halkına ölümü dağıtan İmparator, uyumsuzluk bilincini başkalarının trajik ölümünü gözlemleyen tebaasında uyandırmaktadır:

”-Helicon: Haydi Caius, çok iyi düzenlenen bir gerçek bu. Çevrene bir bak. Onların yemek yemelerine engel olmuyor bu gerçek.

-Caligula: Öyleyse çevremde her şey yalan ve ben gerçeğin yaşanmasını istiyorum! Onları gerçekler içinde yaşatabilme araçlarım var. Çünkü eksiklerini biliyorum, Helicon. Bilgisiz bırakılmışlar. Konuştuğu şeyin ne olduğunu bilecek bir eğitimciden yoksunlar”¹⁰.

Başkasının yok oluşuyla ölüm olayını gözlemleyen birey, bu noktada bilgi sahibi olsa bile ölüm daima bir başkasının ölümü olmaktadır. Bu nedenle Caligula, başkalarını öldürerek hiçbir zaman ölümü deneyemeyeceği bilincine ulaşmaktaydı. Sonlu bir varlık olan Caligula'nın umutsuzluğu, sonsuz bir varlığa dönüşmeyi gerçekleştirememesinden ileri gelmekteydi¹¹.

⁸ Conor Cruise O'Brien, *Camus*, Çev. Fatih Özgüven, Afa Yayınları, İstanbul, 1984, ss.28-29.

⁹ Camus, *a.g.e.*, s.69.

¹⁰ Camus, *a.g.e.*, s.14.

¹¹ Yakupoğlu.a.,g.e., s.180.

"*Caligula, gerçekleştirdiği katliamlarda ve yaptığı eylemlerde haksızlıklar zinciri oluşturduktan sonra, intiharın eşğine gelerek sonunda kendi ölçüsüzlüğünün günah ödeyici kurbanı olmuştur*"¹². Geriye ölüm olayını öğrenmesinden başka bir şey kalmamıştır.

"-*Helicon: Kendini koru, Caius; kendini koru!*

Görülmez bir el Helicon'u hançerler. Caligula yeniden kalkar. Küçük bir sandalye alır, soluyarak aynaya yaklaşır. Kendine bakar, yalandan sıçrar, aynadaki ikili devinimin önünde bütün gücüyle sandalyesini fırlatır ve bağırıp çağırır.

-*Caligula: Tarihe Caligula, tarihe.*

(Ayna paramparça olur, aynı anda bütün çıkış geçitlerinden silahlı suç ortakları içeri girerler. Çılgın bir gülüşle onlarla karşı karşıya gelir. Yaşlı soylu kişi onun sırtına vurur, Cherea bütün öfkesiyle karşısına dikilir. Caligula'nın gülüşü hıçkırığa çevrilir. Tümü vurur. Son bir hıçkırıkla Caligula gülüp hırlayarak ulurcasına bağırır):

-*Hâlâ yaşıyorum!*"¹³.

Caligula'nın bütün serüveni kardeşi ve sevgilisi Drusilla'nın ölümüyle başlamakta ve kendi ölümüyle de son bulmaktadır. Roma imparatorunun yaşamı sayısız ölümlerden oluşan bir yaşamdır. Yaşamının en büyük mutsuzluk kaynağı olan ölümü, tıpkı bir Tanrı gibi, buyruğu altındakilere uygulayarak onların bilinçlenmelerini ve başkaldırmayı gerçekleştirmelerini düşler ve sonunda bunu başarır da. Ölüm karşısındaki korku ve ona duyulan nefret, insanların Caligula'yı öldürmelerine neden olur. Öldürmenin çözüm olmadığını anlayan Caligula, kendisini öldürmeye gelen senatörlere karşı koymamıştır. Caligula'nın ölümü isteyişinin ve yenilgiyi kabulünün nedeni, ölümsüzlük arayışının çıkmazda oluşudur:

"*Hiçbir insanın kendini tek başına kurtaramayacağını ve hiçbir insanın insanlara karşı yürüyerek özgür olamayacağını öğrendiği zaman, Caligula ölüme boyun eğer*"¹⁴.

Caligula, son gülüşünü kendisine yansıtan aynayı kırarak senatörlerin hançer darbeleri altında çöker. O, halkı üzerinde yaratmış olduğu uyumsuzluk yaşantılarından kaynaklanan kaygı ve düşmanlık duygularıyla

¹² Ilona Coombs, *Camus, Homme de Théâtre*, A. G. Nizet, Paris, 1968, s.77.

¹³ Camus, *a.g.e.*, s.74.

¹⁴ John Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, Çev. Rasih Güran, De Yayınları, 1965, s.257.

öldürülür. Son nefesini verirken Caligula'nın "*Hâlâ yaşıyorum*" demesi ölümsüzlüğü yakalayabilme umudunu yitmediğinin göstergesi olması açısından önemlidir.

"Camus'nün Caligulası üst düzey bir intiharın ve trajik hataların hikayesidir. Roma İmparatoru, hiç kimsenin yalnız başına kurtulamayacağını ve özgür olamayacağını algıladığından kendi ölümüne razı olmuştur" .

Caligula, başka insanları yok ederken aslında kendisini de yok etmektedir. İhtiyar senatör bir komplo düzenlendiğini Caligula'ya bildirdiğinde, onun önemsemeyişi, ölümünün bir üst düzey intihar olduğunun göstergesidir. Kendisini vebayla bir tutan Caligula, kanlar içindeki gülümseyen yüz ifadesiyle ölür. Morvan Lebesque, Caligula'yı tanımlarken şu ifadeleri kullanmaktadır:

"Caligula, yaşam hırsının tahrip etmeye sürüklediği bir insan; kendisine duyduğu bağlılık yüzünden insanlara bağlı kalmayan bir adam. Tüm değerleri reddeder. Eğer gerçeklik tanrıları yadsımsaksa, onun yanlışlığı da insanları yadsımaktır. O, kendisini de birlikte tahrip etmeden hiç bir şeyin tahrip edilemeyeceğini anlamaz. Caligula, tüm yanlışlıkların en insanisinin ve yürek parçalayıcısının öyküsüdür"¹⁶.

Camus'nün ölüme başkaldıran uyumsuz kahramanı Caligula, ölüm bilincinin yaratmış olduğu anlamsızlık duygusunun sonunda ölüme karşı bir tavır almıştır. Caligula aracılığıyla ölümsüzlüğü yakalamak isteyen Camus, ölümün karşısında yaşamı yüceltmıştır. Her ne kadar yaşama anlam veremese de Camus'de yaşama arzusu, ölüme üstün gelmektedir. Yaşamının anlamsızlığına karşın tüm gücü elinde bulunduran İmparator, sevdiği insanın ölümü ile çılgına döner. Böylece umutsuz insan trajedisini yaşayan Caligula, yazgısını bilmesine karşın yine de ona karşı başkaldırır. Ölümle biten yaşamın anlamsız oluşu Caligula'nın başkaldırısına ivme kazandırır. Caligula, bir yandan ölümün kaçınılmazlığını kabul ederken diğer yandan ona karşı başkaldırmaktadır. Böylece ölümün soğuk yüzünü ortaya çıkarmak isteyen Caligula, olanaksız olarak tanımladığı yerlere gitmek ve Ay'ı yakalamak arzusundadır. Caligula, ölüm ve yaşamın anlamsızlığına karşın insanoğluna başkaldırının yetkin bir örneğini sunmaktadır.

Caligula aracılığıyla ölümün anlamını sorgulayan Camus, ölümün "varoluşsal anlamı" üzerine etkin bir düşünce sistemi geliştirmektedir.

¹⁵ Quilliot, a.g.e., s.1733.

¹⁶ Morvan Lebesque, *Albert Camus*, Çev. Ayla Kurultay, Alan Yayınları, İstanbul, 1984, s.49.

İnsanın sonlu bir varlık oluşu, bir yandan onu hiçbir zaman çözüme ulaştıramayacağı "yaşamın anlamı nedir?" sorusuyla karşı karşıya getirirken diğer yandan "yaşama karşı başkaldırmayı" da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle Camus, varoluşumuzu Caligula'da olduğu gibi ölüm ile olan diyalektik bağ içerisinde değerlendirmektedir. Bu bağlamda ölüm "biyolojik olarak yok olma", "bitiş", "yok oluş" gibi olumsuz anlamlardan çok "yaşama anlam katan bir olgu" olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölüm kaygısının yarattığı hiçlik ve bu hiçliğin neden olduğu uyumsuzluk, insanın yaşamı üzerinde daha üst bir bilinç geliştirmesine neden olmaktadır. Uyumsuzluğun bilinci olarak özetlenebilecek bu duygu ve düşünce boyutunda birey, artık ölüme olumlu bir anlam verecek ve yaşamın her an ölümün içinde yeniden oluşmak olduğunu görecektir. Camus'nün de Caligula aracılığıyla vurgulamaya çalıştığı gibi ölüm yaşamla, yaşam da ölümle gerçek anlamını bulacaktır.

KAYNAKLAR

Makale

- Anamur, Hasan, "Caligula İstanbul'da", *Eleştirmen Gözüyle Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu Seçkisi II*, Ankara, 1994, ss.183-189.
- Balaban, Memduh, "Başkaldıran Adam: Albert Camus", *Varlık Dergisi*, sayı: 565, Ocak 1962, ss.14-15.
- Çelenk, Sami, "Ankara'da Caligula", *Varlık Dergisi*, sayı: 540, Ankara, 15 Aralık 1960, s.14.
- Ertem, Tuna, "Camus'nün Tiyatro Anlayışı", *Oluşum, Aylık Sanat ve Düşün Dergisi*, sayı: 107, Mayıs 1983, ss.6-9.
- Goth, Maja, "Albert Camus ve Franz Kafka'da 'Absürde' Kavramı", Çev. Yrd. Doç. Dr. Tuna Ertem, *Ortak Kitap 89*, sayı: 1, Mayıs 1989, ss.223-239.
- Keskin, Yıldırım, "Albert Camus için", *Varlık Dergisi*, sayı: 518, 15 Ocak 1960, s.6.
- Picon, Gaetan, "Albert Camus", Çev. Asım Bezirci, *A Dergisi*, sayı: 22-23, Kasım-Aralık 1959, ss.2-3.
- Tümer, Gürhan, "Camus Konuşuyor", *Gösteri Dergisi*, sayı:52, Mart 1985, ss.4-7.
- Yılmaz, Nevzat, "Camus'nün Yapıtlarında Ölüm", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 4*, 1989, ss.51-59.

- Yılmaz, Nevzat "Albert Camus'de Birleşme ve Ayrılma Sorunu", *Ortak Kitap 89*, Ankara, 1989, sayı: 1, ss.1 14-124.
- Yılmaz, Nevzat "Otuzuncu Ölüm Yılında Düzenlenen Açık Oturum- Camus Özel Bölümü", *Frankofoni*, sayı:3 Ankara, 1991, ss.14-20.
- Yılmaz, Nevzat " Albert Camus'ün Mutluluk Arayışı", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 4,1991, ss.27-31.

Kitap

- Quilliot, Roger, *Albert Camus, Théâtre, Recits, Nouvelles*, Bibliotheque de la Pleiade, Editions Gallimard, 1962.
- Suetone, *La vie des douze Cesars*, Gallimard, Paris, 1935.
- Treil, Claude, *L'indifference dans l'oeuvre d'Albert Camus*, Ed. Cosmos, Quebec, 1971.
- Yakupoglu, M.Mukadder, *Varoluş Ahlak ve Ölüm*, Mor Yayınları, Ankara, 2001.

Çeviri Kitap

- Camus, Albert, *Caligula*, Çev. Abdullah Rıza Ergüven, Berfin Yayınları, İstanbul, 1993.
- Cruickshank, John, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, Çev. Rasih Güran, De Yayınları, İstanbul, 1965.
- Lebesque, Morvan, *Albert Camus*, Çev. Ayla Kurultay, Alan Yayınları, İstanbul, 1984.
- Lev, Braun-Master Brain, *Düşüşün Tanıklığı*, Çev. İbrahim Şener, izdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000.
- O'Brien, Conor Cruise, *Camus*, Çev. Fatih Özgüven, Afa Yayınları, İstanbul, 1984.